

ningerne for den normanniske erobring, så lidt som han i det hele taget etablerer nogen egentlig sammenhæng mellem de enkelte begivenheder han undersøger i 1050erne og -60erne. Han nøjes med at konkludere, at Williams krav på den engelske trone ikke var mere berettigede end Harold Godwinesons, og at England ikke stod så isoleret som antaget i forhold til de kontinentale magter i 1066, medens på den anden side de normanniske kilders påstande om den udstrakte støtte William modtog fra andre fyrster imødegås, og det hævdes at såvidt man kan identificere hans ledsagere kom den overvejende del af dem fra selve Normandiet. Udfaldet af den normanniske invasion tilskrives hverken det samtidige angreb fra Norge, der jo blev slået tilbage, eller splittelse af hæren, for styrkeforholdet mellem parterne ved Hastings kan ikke konstateres, og Williams forsigtighed før slaget kunne tyde på tilstedeværelsen af en engelsk hær i Sydengland. Derimod blev Harold Godwineson muligvis svækket af en nordengelsk opposition, ledet af jarlerne Edwin og Morcar.

Der er mange interessante momenter i dette afsnit, men meget kan sikkert anfægtes ved inddragelse af materiale af anden art – Körner er her helt afhængig af, hvad andre forskere har fundet frem til – eller ved en mere indgående udnyttelse af de anvendte berettende kilder. Det har før vist sig som en svaghed i den klassiske kildekritik, at den lod sig nøje med at søge oprindelsen til en meddelelse og lod de sekundære elementer ude af betragtning, og i det foreliggende værk har denne fremgangsmåde simpelt hen blokeret vejen til en forståelse af de dybere sammenhænge i den normanniske erobring af England. Både de normanniske krøniker og de tre relevante versioner af den angelsaksiske krønike står begivenhederne tidsmæssigt så nær og viser et så udtalt engagement i dem, at deres opfattelse i sig selv er en del af historien, uanset hvor mange af deres oplysninger der er andenhånds.

INGE SKOVGAARD-PETERSEN

JOHN A. F. THOMSON: *The Later Lollards, 1414–1520*. Oxford Historical Series. 2nd Ser. Oxford University Press 1965. xii + 272 s. 3 kort. 42 sh.

Saa vel Wycliffes Person og hans Paavirkning af Samtid og nærmeste Eftertid som Spørgsmaalet om de sene Lollarders eventuelle Betydning som Formidlere af den engelske Reformation er ofte taget op til Behandling. Derimod er den mellemliggende Periode, Lollarderne i 15. Aarh., kun stedmoderligt behandlet, fortrinsvis udfra litteraturhistoriske Synspunkter (især den engelske Bibeloversættelse), eller i lokalhistoriske Arbejder om isolerede Kætterprocesser, og det er følgelig en saare fortjenstfuld Opgave, som Forfatteren her har taget sig paa, at gennemløje det enorme Kildemateriale, især de biskoppelige Dom- og Kopibøger, der er bevaret i saa stort Tal, at kun de færreste er udgivet. Selvom Kilderne saaledes i høj Grad foreligger stiftsvis, har han foretrukket en selvvalgt regional Inddeling, hvoraf fremgaar, at Bevægelsen trods omfattende Forfølgelser trivedes Perioden igennem, især i en Række større Byer som Bristol, Coventry og London samt i visse sydøst-engelske Landdistrikter og i Thames-Dalen (Oxford-Reading-Egnen).

Efter at det af Sir John Oldcastle (Falstaffs »Ophav«) anstiftede Oprør 1414 brød sammen, var Overklassen og Universiteterne tabt for Bevægelsen,

der i udpræget Grad fandt sine Tilhængere blandt Landhaandværkere, Vævere m. fl., hvilket udmærket forklarer, at der er saa forsvindende faa Vidnesbyrd fra det »ikke-industrialiserede« Nordengland. En dansk Læser genkalder sig her Gang paa Gang Studiet af de hjemlige Vækkelser i Enevældens sidste Aar, saavel hvad Milieu som især Kildeproblemer angaar, idet det nu en Gang er særdeles vanskeligt at vinde positivt Kendskab til Sektens Begrebsindhold udfra de negative Kilder (Forhørsprotokoller), saa meget mere som Lollarderne gerne forhørtes paa Grundlag af et Standardspørgeskema. En Specialist i Heresiologi ville paa dette Punkt nok kunne grave lidt dybere, selvom det skal indrømmes Forfatteren, at en saa lidet artikuleret Befolkningsgruppe som den Lollarderne tilhørte næppe saa meget besad en udførlig Dogmatik som en oppositionel Holdning overfor det bestaaende. Samtiden som Lollarderne selv ansaa Kritikken af Pilgrimsrejser og Helgendyrkelse som noget for Sekten karakteristisk, hvortil kom en fundamentalistisk Bibeltro forbundet med rationalistiske, for ikke at sige antisakramentale Anskuelser. Men bortset fra en vis Tusind-aarsrigeforventning henimod Aar 1500 (hvor Forfølgelserne intensiveredes), er der ikke fundet klare »social-politiske« Underklassesynspunkter.

Et særligt Kapitel er viet selve Procesformen, hvor det fremhæves, at de kirkelige Domstole (der fandtes ikke Inkquisition i England) maa siges samvittighedsfuldt at have overholdt de processuelle Regler. Folkelig Overtro og Krostuesnak blandes aldrig sammen med reelt Kætteri, ej heller den udbredte verdslige »Antiklerikalisme«, der var et karakteristisk Supplement til Senmiddelalderens Fromhedsliv. En Undtagelse danner maaske den berygtede Richard Hunne-Affære (1514), der dog paa een Gang viste Londonoverklassens skarpe Holdning overfor Byens Biskop og dens Foragt for Lollarderne. Der var i højere Grad Tale om Forsøg paa at bringe de vildfarne tilbage i Folden end Kættmageri; ubeviste Anklager kunde fragaas ved Meded, og det var en Regel, at første Gang begaaet Kætteri alene straffedes med Bod (ofte Pryglestraf), hvorefter den angrende Synder genoptoges i Kirken. Alene haardnakkede Syndere (meget faa) samt atter frafaldne (relapsi) overgaves den verdslige Magt til Baalet, en Fremgangsmaade, der vist var den vigtigste Aarsag til Kontinuiteten, idet det herved blev næsten umuligt at udrydde Bevægelsen. Thi de faa Henrettelser (en 36 overfor ca. 400 »angrende«) skyldtes Opdagelsen af Lollarder, der efter en pro forma Omvendelse i ofte mange Aar havde fortsat en sekterisk Missionsvirksomhed.

Naar Forfatteren fremhæver, at selv saadanne *relapsi*, hvem Baalet var vis, tit og ofte overbevistes af Skriftefædrenes Anstrengelser og saaledes døde forsonede med Kirken, vilde Læseren dog gerne vide, om man i England anvendte den flere Steder paa Kontinentet kendte Sædvane, at de i saa Fald som en sidste Naade stranguleredes, inden Baalet antændtes. Af speciel Interesse er Paavisningen af, at Foxe's berømte Reformationsmartyrologium (Acts and Monuments) i vid Udstrækning bygger paa det samme Materiale (dvs. de officielle Retsakter), som er anvendt i denne velskrevne og instruktive Bog.

TROELS DAHLERUP